

SOBIESKI LITVÁNJAI A KURUCZ TRENCSEN MEGYÉBEN.

Az 1682 november 19-iki fegyverszünet, Thökölynek biztosítá Felső-Magyarországot a Garamig, Kassáról, mint székhelyről igazgatta fejedelemségét, országgyűlést tartott 18 megye és 9 szabad királyi város követeivel s legszebb, legcsábítóbb jövő intégetett feléje, a mikor Kara Musztafa nagyvezér «egész birodalmából kisepré a baromi sokaságot» évek óta táplált terve végrehajtására, Bécs elfoglalására.

A török veszedelem mozgásba hozta a császári diplomatiát. Belátták, hogy a török békét áhítózó politika már meg nem állítja a csillagvezér hadait, s a Habsburgok hatalmát csak a fegyverek ereje oltalmazhatja meg a nagyravágyó török ellen. Szövetséges kellett s a pápai diplomatia segítségével sikerült is megnyerni a lengyelek törökverő királyát, III. vagy Sobieski Jánost s 1683 márcz. 31-én megkötötték a véd- és dacszövetséget.

A lengyel királynak tetszett a szövetség. Régi, természetes ellenség a török, új szövetséges a most szorongatott császár, a ki azonban győzelem után erős támasz lehet otthon a francziapárti főurak s a litvánok ellen s családjának fényét emeli, esetleg dinasztiát alapíthat, ha fiának, Jakabnak a segítség fejében megszerezheti Lipót császártól leányának kezét.

A lengyel nemesség azonban nem helyeselte teljesen királya politikáját. Ellenségnek tartotta a törököt, kívánta vesztét, de a szepesi városok miatt nem egyúttal Thökölyét is. Érdekükben s a Habsburg-politika ellen működött Vitry, a franczia követ. Pénzzel s a bekövetkezendő királyválasztás esetére kilátásba helyezett támogatás ígéréssel többeket megnyert, köztük a

litván sereg fővezérét s vilnói palatinust, Sapieha Kázmért, testvérét, Benedeket, a litván kincstárnokot és Ferenczet a litván főlovászmestert. E francia párt nem akarta Sobieski családja hatalmának emelkedését, még kevésbé Sobieski-dinasztiát, hisz' pártjuk jelentékeny tagja Jabłonowski Szaniszló a vörös-oroszok fővezére és palatinusa vágyott a királyságra és XIV. Lajos ígéretét már is bírta.¹ Ezen okoknak tudható be, hogy a lengyel országgyűlés csak a francia politika leleplezése s a litvánok ellenzésének megtörése² után, április 16-ikán szentesítette a véd- és dacszövetséget s másnap 12.000-ben állapították meg a litván sereg számát.³ S hogy Sobieski magát és országát távollétében, Thököly esetleges támadása ellen biztosítsa, kijelentette a magyar követeknek, hogy a császárral kötött szövetség «még nem jelent háborút Thököly vagy a magyarok ellen; s csak azokat tekinti ellenségeinek, kik a törökhöz csatlakozva, hadakozni fognak a lengyelek ellen.»⁴

A lengyel szövetség biztosítása után Károly lotharingiai herceg s fővezér egységes haditervet alkotott, hogy a török és Thököly egyesülését és közös támadását megakadályozza. Először a Rába és a Vág-folyók védelmi vonala volt a hadi működés alapja. Volt is itt császári sereg, mivel a Thökölyvel kötött fegyverszünet a császáriaknak biztosítá Trencsént s hadaik a Vág völgyében táboroztak, Zsolnán gr. Thim és gr. Schulcz, Trencsénél gr. Caprara, lejjebb gr. Starhemberg vezérlete alatt, Nyitrában pedig a magyar-horvát hadak gr. Eszterházy Pál nádorral.⁵ Mivel azonban a császári seregben jelentékeny volt a gyalogok száma, ezért ezek csak részleges oltalmat nyújtottak a megyének, de nem biztosították teljesen Thököly portyázó kuruczai ellen. Már 1680 júniusában egy kisebb kurucz csapat — Suhajda népe — felverte Budetint, pusztított Tren-

¹ Acta historica res gestas Poloniæ illustrantia VI. k. (Acta regis Joannis III.) 62., 63. l.

² U. o. 87. l.

³ U. o. 81. l.

⁴ *Angyal Dávid*: Thököly Imre, II. rész 11. l.

⁵ Sztránnyay György gr. Caprarához Lietava 1682 aug. 25. — *Országos Levéltár* (Missiles) — és *Angyal* I. 281., 283.

csénben s a szomszédos Árvában és Liptóban; majd ugyanezen csapat gyalogsága tutajokon tért vissza Trencsénbe s a lovas-sággal egyesülve Morvába tört.¹ Augusztus 10-én a sztrechnói kapun Nagy Ádám és Rác Ádám tört be 200 lovassal, 12-én pedig maga Thököly látogat el a megyébe. Biróctól Zablátig a Caraffa-ezred mintegy 350 katonája volt a falvakban elszállás-solva; ezeket meglepték és felkoncizolták, majd a Varinkavölgyében a Rovnahorai-szoroson Árvába távoztak.² Augusztus 30-ikán visszatért vagy 30 kurucz Belára, Nagy Ádám pedig Rajeczre.³

Keserves panasz hangzott Trencsén megyében. «Annyira jutott a felsőjárás, hogy már nemcsak nemes ember, de értékes paraszt ember sem maradhat házánál és ha magát a paraszt embert nem kaphatják, feleségét vagy gyermekét viszik el s úgy kell kiváltani.»⁴ A megye maga iparkodik önmagáról gondoskodni. 1682-ben nemesei felkelnek⁵ s a közgyűlés utasításában meghagyja a fő- és alkapitányoknak, hogy jól kémleljék ki az ellenséget, tudják meg szándékát, a seregnek csak kis részét bocsássák előre, a többi pedig csak nyomában járjon. Vigyázzanak, nehogy a sereget biztos veszedelembé vigyék, mert vele együtt elpusztul a megye is.⁶

Trencsén vármegye eddig is súlyosan érezte Thököly erejét, pedig még bent táboroztak a császári hadak, de mit csinál akkor, ha Kara Musztafa rengeteg népe megérkezik s a császáriak Bécs oltalma végett védtelenül hagyják a megyét. Nehéz volt a helyzetük. Egyik részről hűtlenség bűne alatt a személyes felkelést parancsolták, más felől pedig a kuruczság fenyegette.⁷ A veszedelmet meg kellett előzniök; 1683 tavaszán Bécsbe felküldték

¹ *Angyal* I. rész 225. l. és *Bashalmi levéltár* 31. cs. 130. sz.

² U. o. I. 226. — *Ottlyk Gy. Önéletírása.* — *M. H. H.* II. o. XXVII. k. 10. l. és *gr. Pongrácz cs. bashalmi levéltára*, 31. cs. 137. sz.

³ *Bashalmi ltár*, 31. cs. 140. sz.

⁴ Labsánszky János id. br. Pongrácz Ferenczhez. Óvár 1680 szept. 7. — *Bashalmi levéltár*, 31. cs. 141. sz.

⁵ Lustrájuk 1682 okt. 26. — U. o. 32. cs. 79. sz.

⁶ Utasítás 1682 nov. 4. — U. o. 32. cs. 80. sz.

⁷ 1683 ápr. 2. — U. o. 32. cs. 102. sz.

Ottlyk Györgyöt és Benyovszky Imrét, hogy engedélyt nyehessenek Thököly «salvaguardáinak behozására» és véleményt kérjenek, mit csináljanak ha Thököly hada nyakukba jön. Könnyű válaszzsal tértek vissza: «accomodent se temporii,» mit jó magyarsággal úgy értelmeztek: «a mely felől jobb szellőnk kél, arra fordítjuk kormányunkat.»¹ A megye tehát Ottlykot és Nedeczky Jánost Lőcsére küldte Thökölyhöz oltalomnyerés végett. Útjuk sikerrel járt, mert Thököly 30 lovassal beküldte Horváth Ferenczet «fősalvaguardának.»²

Szükség is volt erre, mert ápr. 19-ikén már török-tatár had járt Barsban s Oszlány körül sokat pusztított, rabolt és foglyokat ejtett, de a hol Thököly oltalomlevelét felmutatták, ott kiméletesebb volt. Ezért kereste Trencsén is az oltalmat, de Thököly emberei nem tetszettek gr. Schulcz generális Zsolna körül levő hadának és folyton háborgatták őket. A megye ápr. 22-ikén a haditanács elnökét, Badeni Lajost keresi meg kérésével, hogy tiltsa el Thököly embereinek bántalmazását, hiszen jól tudja a haditanács, hogy a király tudtával és csak éltük fenntartása végett cselekszenek így.³

Még tartott a fegyverszünet, de a kuruczok már nem nyugodtak. Májusban Likava környéken 22 muskétást leöltek s ugyanott a várnál levő hidat lerombolni akarták a felkelők. A parancsnok muskétásokkal odasiettet, de a talpasok előtörtek, a parancsnokot 30 muskétással együtt elfogták.⁴ Lietava várát csellel hatalmukba kerítették, a mi elég könnyen sikerülhetett, mert csekély őrsége lehetett.⁵ E vár oltalmat nyújtott a kuruczoknak, biztosabban érezhették magukat, a szomszédos Sziléziába beüthettek, másrészt hadi szempontból az volt a rendeltetésük,

¹ Apponyi Miklós apósához id. br. Pongrácz Ferenczhez. 1683 ápr. 5. — U. o. 32. cs. 104. sz.

² Ottlyk György Önéletírása. — *M. H. H.* II. o. XXVII. k. 12. l.

³ Trencsén megyéé Bădeni Lajoshoz 1683 ápr. 22. — *M. Nemzeti Múzeum.* Törzsanyag.

⁴ *Angyal* II. 15., *Tört. Tár.* 1887. 112. l.

⁵ 1682-ben Sztrányay 15 vagy 20 muskétást kér bele, 1684-ben az őrségből 8 megszökött, 9 beteg volt és csak 20 volt szolgálatra alkalmazható. — Sztrányay György levelei gr. Caprarához. Lietava 1682 aug. 25 és 1684 jún. 17. *Országos Levéltár* (Missiles).

hogy megakadályozzák Schulez és Lubomirski csapatainak egyesülését, kit Sobieski előre küldött Varsóból. Ez ugyan nem sikerült, de júniusban ötszáz kurucz Bittse mellett megtámadta Tetwin János Kázmér lengyel ezredes csapatát s negyvenet belőlük levágott.¹

Thököly egyébként is attól tartott, hogy a lengyel csapatok egy része betör Felső-Magyarországba s ezért ő a június 10-iki eszéki találkozón Kara Musztafától 50.000 török-tatár hadat kért, hogy a lengyel támadást megelőzze s Sobieskit elvonva Bécs megsegítésétől saját országának védelmére kényszerítse. A nagyvezér azonban nem akarta hadát megosztva, vállalata sikerét kockára tenni.² Különben is a török sereghez kellett alkalmazkodni a császári hadaknak s a Rába vonalának elvesztése után feladták a Vág vonalát is.

Még május elején gr. Eszterházy Pál nádor várta seregéhez Trencsén felkelő nemességét, midőn azonban a magyarok látták, hogy július elején Schulez, Caraffa és Veterani tábornokok 8000 némettel és Lubomirski harmadfélezer emberrel Zsolnától és Trencséntől először Lipótvárig húzódtak s onnan Lotharingiai Károly július 7-iki parancsára a császári hadak Morvába távoztak, a nádor semptei magyar tábora is eloszlott, kiki haza sietett tűzhelye védelmére s Trencsén megye nyitva lett Thököly számára. Nem volt császári had a felvidéken, mely a kuruczoknak útját állhatta volna s Thökölynek hódolt minden megye és város a Dunától a keleti határig Árva, Likava, Trencsén és Lipótvár várak kivételével. Pártjára állott Bercsényi Miklós, a ki a semptei táborban a nádor helyettese volt, gr. Illésházy György főasztalnokmester, Trencsén megye főispánja.³ Thököly Liptóba és Turóczba Petneházyt, Trencsénbe pedig Géczy Zsigmondot küldte, a kinek Beczkón tartott asztalára július 29-ig 13 és fél akó bort küldött el Csejthéről az ottani salvaguardia, Bodoky István, a kinek elismervénye szerint «ezenkívül ezen

¹ *Angyal* II. 32. l.

² U. o. II. 22.

³ *Thaly*: Az 1683. évi táborozás történetéhez. (Ért. a tört. tud. XI. k. 10., 11., 21., 25. l.) és *Angyal* II. 33., továbbá *M. Nemzeti Múzeum* törzsanyaga 1683 júl. 7. — *Ottlyk* i. m. 13. l.

föl s alá járó kegyelmes urunk ö nagysága vitézlő rendeire és tisztviselőire egyszer is, másszor is 26 és fél akó bor költ el.«¹

Mire a fegyverszünet július 21-ikén letelt, Trencsén megye már kurucz volt főispánjával együtt s Thököly seregébe álltak számosan, köztük Labsánszky János, ifj. br. Pongrácz Ferencz és Madocsányi hadnagy. Augusztusban már Thököly táborába várták a megye felkelő nemességét s 13-ikán a királyfalvi táborból ifj. Pongrácz Ferencz figyelmezteti atyját, hogy siessen a had, mert feles tatárt várnak, a kik még levághatják őket, ha egyenkint szállingózva jönnek.²

A felkelés azonban lassabban haladt, mint I. Lipót segélyhadai. A lengyelek erősen készültek, mire a császári s főleg a pápai diplomatak arra kérték Sobieskit, hogy Felsőmagyarországra is küldjön hadakat s Thökölyt elvonva Bécstől és a töröktől, saját területe védelmére kényszerítse.³ Sobieski azonban nem akarta Thökölyt ingerelni, hanem aug. 9-ikén követe Ghiza Kázmér által erősen figyelmeztetette, hogy be ne törjön Lengyelországba, mert ha egy szalmaszalat is eléget, válaszul birtokait fogja elpusztítani.⁴ Egyébként ügyeltek a szorosokra, hogy Thököly hadai rajta be ne törhessenek, az utakat bevágatták, s mivel augusztus közepéig a jablunkai-szoros nem volt eléggé elzárva, Sobieski rendelt oda hadat gr. Thim megsegítésére.⁵ Seregét már előre küldte és augusztus 15-ikén maga a lengyel király is elindult Krakkóból, mivel *nem győzte várni a litvánokat* és a kozákokat, de meghagyta nekik, hogy sietve *jőjjenek utána*.⁶

A lengyel sereg közeledtére Thökölynek kellett gondoskodni a szorosokról. Aug. 23-ikán a cseklézi táborból utasította is Szentiványi Menyhértet, hogy kémeit járassa, a szorosokat őriz-

¹ *Ottlyk* i. m. 13. l. és Bodoky István 1683 júl. 29-iki elismervénye. *M. N. Múzeum. Törzsanyag.*

² *Bashalmi lvtár* 32. cs. 116. sz. és Labsánszky János, id. br. Pongrácz Ferenczhez aug. 30. Cseklézi tábor. — 118. sz.

³ *Acta regis Joannis III.* — 409. l.

⁴ *Angyal* II. 54.

⁵ V. ö. *Acta stb.* 244. és *Tört. Tár.* 1886. 126. l.

⁶ *Acta stb.* 258. l.

tesse, mert valóra kezd válni az a hír, «hogy Lengyelországbul feles lengyel hadak akarnak megegyezni az némettel.» S bár Trencsén várát ostromoltatta gr. Illésházy Györggyel és Géczy Zsigmonddal, mégis Sobieski közeledtének hírére aug. vége felé Szakolezára küldte őket és Ottlyk Györgyöt a szorosok védelmére, hogy a lengyelek be ne törjenek magyar területre.¹

De maga Trencsén megye sem vehette tréfára a dolgot és nem várhatta a jó segítséget, hisz a veszedelem első sorban és közvetlenül őt fenyegette. A várak és városok őrségét kirendelte a szorosokhoz és szept. 10-ikén maga Zsolnára ment, bár a Dubniczon tartott megyegyűlés felmentette a személyes felkeléstől, 180 gyalogost és 5 lovast Csaczára küldött a sziléziai határ őrizetére, nem jószántából, hanem a felső járás kapitányának, id. br. Pongrácz Ferencznek követelésére, mi ellen a főispánnál tiltakozott is.²

Még csak a készületnél tartott a kurucz Trencsén megye, máris szeptember 12-ikén eldőlt a nagy küzdelem Thököly pártfogójának a töröknek súlyos vereségével. De a győzelem s azt követő események oly váratlanok voltak, hogy benne kételkedtek s még 27-ikén is azt írta haza gr. Illésházy György Trencsén megyének «századik része sem igaz annak, a kit mind győzhetetlen török császár ereje, mind peniglen urunk ő nagysága fényes tábora felől hamisan költöttek.»³ Bár a főispán már levelezett a sziléziai szorosnál álló gr. Thim ezredessel,⁴ kitől mindent megtudhatott, mégis szept. 22-iki parancsa értelmében, hogy a bittsei, budatini, óvári, sztrechnói és ljetavai uradalmakból «viritim insurgályn, menjenek Kiszuczákra,» a megye a személyes felkelést szorgalmazta és gyülekeztek is a hadak a felső járási kapitány: id. br. Pongrácz Ferencz zászlaja alá.⁵

Szept. 28-ikán Kiszucz-Újhelyen táboroztak a korabeli

¹ Thököly levele — *Országos levéltár* (Missiles), — *Angyal* II. 55. és *Ottlyk* i. m. 16. l.

² A zsolnaiak levele gr. Illésházy Györgyhöz 1683 szept. 16. *Bas-halmi ltár.* 32. cs. 121. sz.

³ *Tört. Tár.* 1895, 396. l.

⁴ *Bas-halmi ltár.* 32. cs. 131. és 132. sz.

⁵ U. o. 32. cs. 123. sz.

vitézi élet hibáival egyetemben. Mivel «hadi tiszték is nagy italokban és vendégségekben elmerülvén, hadakat zablában nem tartották,»¹ Koczany Illés és Morecz Lőrincz éjjel rátört tizedes tisztjére Noszkó Jánosra, kardjukkal és kővel megsebeztek, mivel intette őket, hogy a megye hadi parancsa ellenére ne kóboroljanak és ne részegeskedjenek. Az ügy a hadi bíróság elé került, melynek tagjai voltak, Pongrácz Ferencz, Nedeczky János és Zsigmond, Hrabovszky János, Köröskényi János, Kelecsényi Pál, Szulyovszky János, Lehóczky Gábor és Sztupiczky Mózes. Itéletet a bíróság nem hozott, hanem fenntartotta gr. Illésházy Györgynek, mert őt tette meg főkapitánynyá Thököly Imre, Magyarország vezérlő fejedelme s ők csak helyettesei, illetve tisztjei.²

Kiszuczsa-Újhelyről azonban nehezen indultak tovább. Az élelmezéssel három uradalmat róttak meg, t. i. a sztrechnóit, ljetavait és budatinit. Az utóbbi helyen különben is nagy mennyiségű liszt volt, mit a megye még gr. Schulcz hadainak gyűjtött. Most lefoglalták és a zsolnaiakat bízták meg a sütéssel. A szorosokhoz Suhajda és Kajszy hadnagyok népét küldték, mivel azonban gr. Thimmel folyt a tárgyalás, okt. 1-én meghagyta nekik a főispán, hogy be ne törjenek Sziléziába,³ Pongrácz Ferencznek pedig 5-én azt az utasítást adta, hogy a vármegye zászlajával mind Kiszuczára, mind Rovnahorára vigyáztasson s azonnal küldjön lovast Árvába, mint állanak ott a dolgok. Ha igaz, hogy a litván hadak bejöttek, a vármegye egész hadát a Varinka völgyébe, a rovnahorai szorosba kell vinni, Suhajda a Kiszuczák védelmére maradjon Csaczán, Kajszy pedig gyalogjaival siessen be a városba t. i. Zsolnára, mert nagy szükség lesz rájuk.⁴

Folyt a levélváltás Thökölyvel, Thimmel s a hírek csak a császári hadak győzelmét erősítették s a litvánok közeledését jelentették. A nemesek helyzete mind tarthatatlanabb lett. Velük volt Thököly két hadnagya, Suhajda és Kajszy, — a kinek

¹ *Ottlyk* i. m. 14. l.

² *Bashalmi lvtár.* 32. cs. 130. sz.

³ U. o. 32. cs. 134., 135. sz.

⁴ *Bashalmi lvtár.* 32. cs. 136., 137. sz.

harczvágyó hajdúi Balassa Ádám faluját, Rakovát pusztították,¹ — szemben a jablunkai szorosnál a császári sereg Thimmel s Árvából közeledett a litványség. A bajhoz még a vezetők viszálykodása is járult s Illésházy keményen írta Pongrácznak, «aki engem nimetesnek tart lenni, magát annak ismerje.»² A megyei sereg pedig északra vonult Csaczára, a hol okt. 21-ikén a főispán parancsára id. br. Pongrácz Ferencz tartotta meg a seregszemlét.

Jelentős volt a sereg, hisz 498 gyalog és 60 lovas, fél ezer ember sorakozott a megye zászlói alá. A bittsei uradalom 69, a besztercei 35, a ljetavai 87, a sztrecsnói 123, az óvári 50, Zsolna 65, a kisebb nemesi birtokok 16 gyalogost adtak, s nemesek 53-an voltak, míg 33 hiányzott. Ott találunk 3 Nedeczkyt, 2 Lehóczkyt, Balogh Istvánt, Szúnyogh Istvánt, 2 Szeghyt, 6 Závodszyt, Horeczky Jánost, Fratrik Andrást, 3 Csernyánszyt, Dobránszky Miklóst, 2 Spányikot, Sztupicsky Mártont, Marsovszky Gábort, Hliniczky Györgyöt, 2 Harayt, 2 Benyovszkyt, Baranyay Tamást, Kardos Miklóst, 3 Sarlayt, Zahorák Istvánt, Bajczy Lőrinczet stb. A lovasok 6 tizes csapatba voltak osztva, élükön a tizedessel. Az *első* tagjai voltak: Kereskényi János, Bárdy András, Grassalkovicz István, Giczey Péter, Molnár Miklós, Visnyóvszky Ferencz, Borecsizky András, Sütő Ferencz, Czigány János, Paló Mihály; a *másodiké*: Kelecsényi Pál, Hliniczky Ferencz, Marsovszky Dániel, Michalik Márton, Turchányi György, Pribis Illés, Rusznyák Simon, Saskó György, Wozatar István és Mikos Mihály; a *harmadiké*: Lehóczky Gábor, Pongrácz András és Zsigmond, Szádeczky György és a zsolnai armalisták: Gombkötő János, Sztoczek Vilmos, Kovács János, továbbá Noszko Dániel, Sárkány János és Bujna János; a *negyediké*: Kvassay János, Akay György, Kardos Gáspár, Benyovszky Ferencz, Závodszy György, Gyurkó János, Csorba János, Dornyk György, Polyacsek Márton, Vajda Jakab; az *ötödiké*: Sztupiczky Pál, Szopek Ádám, Kalay Miklós, Fábíán András, Kardos Zsigmond, Baross Ádám, Csaplovics István, Klinovszky

¹ U. o. 32. cs. 139., 144. sz.

² 1683. okt. 17. U. o. 32. cs. 141. sz.

János, Kucsera György, Szlezak János és a *hatodiké*: Nepel György, Borovszky András és ismét zsolnai armalisták: Suller János, Rozmis István, Sztranyavszky Boldizsár, Hromada Jakab, Szvitek János, Wawro Miklós, Janacz Gáspár, Grodeczky András.¹

Pongrácz Ferencz kapitány számot vetett hadaival, mert közeledett az ellenség, a litván sereg. A litvánok vezére, Sapieha Kázmér, vilnai palatinus francia párti volt. Az áprilisi országgyűlésen nem sikerült a Lipóttal kötött véd- és dacszövetség elfogadását megakadályozni, s bár törvényes határozat kimondotta, hogy 12.000 litván megy Sobieskivel I. Lipót megsegítésére, a kitűzött határidőre nem érkeztek meg Krakkóba, s Sobieski a teljes litván és némi kozákhad nélkül volt kénytelen elindulni.

Lassan vonultak szűkebb hazájukból délfelé s késedelmük mindjobban kedvezett annak a tervnek, hogy északról törjenek be Magyarországra és Thökölyt hátrálásra s a Felvidék védelmére kényszerítsék.² A császári követ, a pápai nuncius ezt ajánlta, hogy legalább Thököly hadai dűlásainak vessenek gátat.³ Sobieski hiába sürgette őket aug. 29-ikén, 31-én, neheztel is reájuk,⁴ de még sem jönnek, s a bécsi diadal után szept. 13-án azt a parancsot adja nekik, hogy Magyarországon át egyenesen hozzá csatlakozzanak.⁵

A nagy győzelem híre s királyuk parancsa 18-ikán még Krakkóban találja őket.⁶ Szept. 28-ikán már a csallóközi Szentpéterről ismétli meg parancsát a lengyel király, de a litvánok lassan haladnak, taktikáznak s csak október közepe táján mentik fel a kuruczok ostroma alól Árva várát, mit Kiechler Ferencz, a Knigge-ezred zászlótartója kevés muskétással és 16 ágyúval védelmezett.⁷ Sapiehanak hazánkából Krakkóba küldött jelentése,

¹ U. o. 32. cs. 146. sz.

² Acta stb. 409. l.

³ U. o. 317., 320., 322. l.

⁴ U. o. 326. l.

⁵ U. o. 382. l.

⁶ U. o. 409. l.

⁷ A parancsnok okt. 16-iki jelentése. — U. o. 479. l. és *Angyal* II. 32. és 77. l.

hogy az ellenséges nemzet centrumán át siet és mihamar szemben találja magát az ellenség hadával, gúnyos mosolyra fakasztotta a pápai követet.¹ Sietett, annyira, hogy okt. 21-ikén már várták a trencséniek, de veszedelmességük felől Illésházy főispán megnyugtatta Pongrácz Ferencz kapitányt: «Minemü lengyelek alámennek, semmi hostilitást nem tesznek.»² Csak itt, e ponton találkozott össze a litvánóság politikája Sobieskiéval, aki Thököly és a magyar felkelési ügyét vette oltalmába és közvetíteni próbált a császárnál.

A főispán levele — hogy a litvánok nem pusztítanak — ugyan biztató volt, de teljes megnyugvást nem adhatott. Kaptak már a megyeiek oltalomlevelet kurucztól, némettől; mégis búlátott, puszta föld lett hazájok. A kapitány tehát Zsolnáról Árvába küldte fiát, Pongrácz Gáspárt 30 lovassal, hogy megtudja, mi szándékkal jöttek a litván hadak, de a kémcsapat nem tért vissza. Utána küldte másik fiát, Ferenczet, az sem tudott kielégítő választ hozni s így tanácstalanul állott a sereg, mivel nem tudták, hogy Illésházy már 23-ikán tárgyalt a litván fővezérrel, kölesönösen biztosítván egymást, hogy a Sobieski-Thököly egyezség alapján minden ellenségeskedést kerülnek.

Mivel egyidejüleg északról a jablunkai szoros felől Thim fenyegette támadással a megyét, keletről pedig a császár szövetségesének, Sobieskinek litvánjai jöttek be, a megye serege Kajszy gyalogjaival együtt Csaczáról Dlhopolyéra (ma: Trencsen-hosszúmező) húzódott. A litván-lengyel hadak pedig 24-ikén már Várnánál táboroztak³ s a Vág völgyében húzódtak tovább. A teplicskai tarlóban találta őket Pongrácz Gáspár 30 lovasával s mivel szerte táboroztak, legeltettek, a fővezér, Sapiha szekereit felverték, majd gyorsan visszafordulva elszárguldottak, a zsolnaiak juhait elhajtották s a zsákmányul esett gazdag pánczélokban felöltözvén, másnap szilaj kedvvel délnek fordultak Brezány falura, a majoroknál Szkalka uram juhait meglövéldözték, az útkjokba került litvánokat ismét felverték, legelőre

¹ L. okt. 24-iki levelét. — Acta 503. l.

² *Bashalmi ltár* 32. és 147. sz.

³ U. o. 32. cs. 148. sz.

csapott 17 lovukat elhajtották s onnan a zsákmánnyal Rajeczra szaladtak.¹

Várhatta Pongrácz fiait, Gáspárt s a csapatban levő Jánost is, s hogy meg nem érkeztek, mihez tartás végett 25-ikén maga fordult levélben Sapiehához, melyre megérkezett a panaszkodó válasz, hogy szekereit felverték, bár ők nem a vidék népe, hanem a kereszténység közös ellensége ellen jöttek s az okozott kárért elégtételt kért.²

Már előbb is fiatalos könnyüvérvéssel, mint szilaj koruk ifjai többször rossz fát tettek tűzre, apjuk hallani sem akart róluk, a fejedelem elfogató parancsot adott ki ellenök, most meg a litván hadakat verték fel. Az elégtételadás késett, mivel Pongrácz Ferencz nem tudta visszaadni Sapiehának az elrablott tárgyakat, hisz fiai elszöktek velük, a sértett litvánok viszonozásul rászabadították 20.000 főből álló hadaikat a vidékre. A hol csak kvártélyoztak, pusztult termény, állat, vetés. Felélték Zavadát (Szúnyog Z. — ma: Szúnyogfalu) s tönkretették Felső-Hricsót, a hol négy napig táboroztak.³ Útjuk a Vág völgyön lefelé kisebb tatárjárás volt s még a császárpárti cseh udvari kancellár is megsokalta azt a sok kihágást, mit a kuruczok Trencsénben és Nyitrán október folyamán elkövettek.⁴ Sobieski nagyon helytelenítette⁵ s korholta is őket, hogy csak kóborolnak, de ismételt sürgetéseire sem csatlakoztak hozzája, csak november 18-ikán Rimaszombatban.⁶ Dúlásuk a föld népét lázadásba hajtotta s maga a lengyel király írja: «Nemes, paraszt, katona, szóval mindenki reánk vadász, mint farkasokra.⁷

Ezzel azonban még nem fejeződött be a csapások sora.

¹ Gr. Illésházy levelei br. Pongrácz Ferenczhez 1683 okt. 26. 27. — U. o. 32. cs. 149., 152. sz. és a Dłupolyen levő felkelő nemesek igazolványa 1683 okt. 28. — U. o. 32. cs. 153. sz.

² U. o. 32. cs. 164. sz.

³ Hrabovszky Zsigmond szolgabíró és Ghillány István esküdt 1683 dec. 18-iki becslése szerint Zavada kára 500 frt, míg Felső-Hricsóé 4038 frt. *M. N. Múzeum. Törzsanyag.*

⁴ Acta stb. 522., 531. l.

⁵ U. o. 485., 492.

⁶ U. o. 522., 525., 531., 615., 627. l.

⁷ Magyar Nemzet Tört. VII. 426. l.

Idáig dél felől nem fenyegette veszedelem a megyét, most azonban a császárpárti labanczok jelentek meg. Liptay András lovas labanczokkal Bánba jött, hogy Hidvéghy Mihályt elfogja. Mivel kézre nem keríthette, Ugróczon rabolt.¹

A sok csapás megtörte a kurucz megyét, de nem a vezetőket. Pongrácz Ferencz november 1-én tartott gyűlésen a hűségre térést javasolta, mire Illésházy György főispán a kapitányságtól megfosztotta, s helyébe Balassa Gábort tette. Gr. Thim három ezreddel bevonult a megyébe, mire a nemesek is keresték az utat, mint térhetnek vissza a király hívségére.² A főispánt állásától megfosztotta I. Lipót, s helyébe gr. Illésházy Miklós jött, a ki egyengette az utat a nádor révén.³ November 25-ikén már Pongrácz Ferencz és sógora, id. Labsánszky János is oltalomlevelet nyert Károly Lotharingiai hercegtől⁴ s erősen munkálódtak azon, hogy a béke és nyugalom visszaálljon a sokat zaklatott megyében. Labanczok lettek, de nem azért, mintha hazaszeretetük kisebb lett volna a kuruczokénál, hanem mivel az észszerűség, a politikai meggyőződés parancsolta nekik, hogy a császári sereg torkában levő megyéjüket megkíméljék és az uralkodóval megbékülve egyesült erővel segítsék elő sokat zaklatott hazájuk boldogulását.

Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE.

¹ Ottlyk 18. l.

² *Bashalmi lvtár.* 32. cs. 155 és 158. sz.

³ U. o. 32. cs. 156. sz.

⁴ U. o. 32. cs. 155. a. sz.